

Typografie odborného textu - doplňující texty

Bc. Zdeněk Zeman

<student, Kabinet inforamčních studií a knihovnictví; Filosofická fakulta MU>

Klasifikace písma

Československá klasifikace písem (kterou zde uvedeme jako jedinou z mnoha možných klasifikací) je dílem typografa Jana Solpery. Tato klasifikace nerespektuje přesně chronologický vývoj, ale především dělí písma podle vzhledu a charakteristických znaků do jedenácti skupin (uvádíme deset), přičemž každá obsahuje další podskupiny:

- Dynamická antikva
- Přejchodová antikva
- Statická antikva
- Lineární písmo serifové
- Lineární bezserifové statické písmo
- Lineární bezserifové dynamické písmo
- Lineární antikva
- Kaligrafická písma
- Volně psaná písma
- Písma lomená

Dynamická antikva

Do této skupiny řadíme renesanční antikvy vytvořené od druhé poloviny 15. století do první poloviny 18. století (a jejich moderní modifikace). Používá se především jako knižní písmo, pozdější varianty jsou univerzálně použitelné.

Dášeňka

*Dynamická antikva pozdně
renesanční – Adobe Caslon Pro*

Přejchodová antikva

Jako přechodové antikvy označujeme písma z druhé poloviny 18. století a jejich moderní modifikace. Písma vytváří přechod mezi dynamickými písmy (inspirovanými ručně psanými znaky) a písmem konstruovanými (statická antikva). Tato písma se využívají jako knižní s širokou použitelností.

Dášeňka

Přejchodová antikva – Týfa Text

Statická antikva

Zahrnuje antikvy konce 18. a začátku 19. století a jejich moderní modifikace. Používá se jako knižní písmo – zejména pro krásnou literaturu.

Dášeňka

*Statická antikva didotovská –
Bodoni*

Lineární písmo serifové

Písma této kategorie vychází z egyptienek 19. století a jejich moderních modifikací. Tato písma slučují znaky antikvových a lineárních písem.

Dášeňka

Lineární písmo serifové, tzv. clarendon – Clarendon

Lineární bezserifové statické písmo

Sem patří písma vycházející z grotesků 19. století a jejich moderních modifikací.

Dášeňka

Lineární bezserifové statické písmo – grotesk – Dyna Grotesk

Lineární bezserifové dynamické písmo

Navazuje na dynamické renesanční antikvy, používá se jako titulkové, ale i knižní písmo.

Dášeňka

Lineární bezserifové dynamické písmo s nakloněnou osou – Gill Sans

Lineární antikva

Spojuje kresebné prvky antikvových a bezserifových písem, používá se jako knižní, časopisové nebo titulkové písmo.

DÁŠEŇKA

Lineární antikva s jemnými serify – Copperplate

Kaligrafická písma

Vycházejí z kultivovaných kaligrafických skriptů, používá se jako titulkové písmo.

Dášeňka

Kaligrafické písmo dynamické – Zapf Chancery

Volně psaná písma

Vycházejí ze současných rukopisných skriptů, používají se jako titulková písma.

Dášeňka

Volně psaná lineární antikva – Time Script

Lomená písma

Vyvíjela se od gotiky až do 19. století, používají se jako písma titulková a akcidenční.

Dášeňka

Lomené písmo – fraktura – Fette Fraktur

Písmová rodina

Volbě písma bychom měli být velice obezřetní. Rozhodně bychom se neměli spokojit s písmem, jenž náš editor nabízí jako výchozí a starat se pouze o jeho velikost. Použitý font značně ovlivní celou naši práci. Nikomu nedoporučujeme spolehnout se na font Times New Roman od Microsoftu, který v české modifikaci trpí značně nepovedenou diakritikou, navíc výsledek vypadá obvykle tuctově a „kancelářsky“.

Přítom v samotném systému Windows nalezneme písma, která se pro sazbu hodí mnohem více. Jmenujme **například font Georgia** a v novějších instalacích aplikací od Microsoftu pak máme k dispozici **například font Cambria**.

Pokud nám na výsledku záleží a chceme produkovat originálně zpracované texty, doporučujeme poohlédnout se po nějakém z nesystémových fontů. Je pravda, že většina kvalitních fontů je komerčních, ale existují písma, která můžeme používat zdarma, obsahují českou diakritiku a dobře vypadají.

Uveďme zde alespoň písma Lido od Střešovické písmolijny a Gentium.

Pro více fontů viz:

<http://www.typo.cz/databaze/pismolijny-a-distributori/fonty-zdarma/>

Velikost písma

Hovořit zde o velikosti písma může být značně zavádějící, neboť u každého fontu nabývá písmeno při stejné velikosti různé výšky. Pokud bychom snad přeci jen měli nějakou hodnotu **doporučit, volili bychom stupeň 11**. Musíme však toto variovat vzhledem ke zvolenému fontu, velikosti stránky a jejím okrajům. Doporučujeme stránku nejprve vysázet v různých stupních (například 10, 11 a 12), vytisknout, porovnat a podle výstupu finální velikost písma rozhodnout.

Pokud kombinujeme více velikostí písma (pro odlišení jednotlivých úrovní nadpisů, či za jiným účelem), mělo by platit, že jednotlivé velikosti od sebe musí být **jednoznačně odlišitelné** – volíme velikost tak, aby mezi jednotlivými použitými nebyl rozdíl velikosti méně než dva stupně.

Kombinování písem

Existuje **pravidlo**, které se hodí na většinu situací a jeho aplikací obvykle nic nezkažíme:

Zvolme si jedno bezpatkové písmo jako nadpisové a jedno patkové (serifové) písmo na veškerý ostatní text.

Nemusíme se tohoto pravidla striktně držet, ale mělo by platit, že rozdíly mezi jednotlivými použitými písmeny by měly být výrazné, abychom čtenáři umožnili se v tatko členěném textu snadno orientovat. Použití několika velmi podobných písem by vedle sebe nevypadalo dobře a neplnilo by „**navigační**“ úlohu.

Odstavec

Hlavním a nejviditelnějším parametrem odstavce je jeho zarovnání. Pro sazbu odstavce máme čtyři možnosti:

- zarovnání na levý a na pravý praporek (na levou a pravou zarážku),
- na osu (nebo také na střed)
- zarovnání do bloku.

Na levý praporek

Tento způsob zarovnání se používá například pro sazbu veršů, často se používá pro úpravu odborných časopisů. V současnosti jsme zvyklí vídat většinu souvislých textů zarovnaných do bloku, na sazbě na praporek však není nic špatného ani amatérského, takto zarovnaný text je dobře čitelný a nehrozí nám komplikace jako u sazby do bloku (viz dále).

Začátky jednotlivých řádků jsou zarovnaný **k levému okraji**, konce řádků jsou ponechány volně, řádky jsou tedy různě dlouhé. **Mezislovní mezery jsou stejné.**

Toho dne, kdy Dášeňka slavila desítidenní výročí svého života, potkala ji první velká událost: když se ráno probudila, shledala k svému úžasu, že vidí – zatím jen na jedno oko, ale ono i jedno oko je, abych tak řekl, veliký krok do světa. Byla tím tak překvapena, že vykvikla, a toto památné kviknutí bylo počátkem psí řeči, která se jmenuje štěkání. Dnes už Dášeňka umí nejenom mluvit, nýbrž i nadávat a pouštět hrůzu; ale tehdy to jen tak vyjeklo, jak když nůž sjede po talíři.

Na pravý praporek

Levý okraj řádků zůstává volný, pravý okraj je zarovnaný. Tento typ zarovnání se pro delší texty příliš nehodí, neodpovídá přirozenému čtení od levého okraje a jeho čtení je pomalejší a čtenáře více unavuje. Používá se pro sazbu poznámek na sudých stranách, nebo u popisu obrázků.

Toho dne, kdy Dášeňka slavila desítidenní výročí svého života, potkala ji první velká událost: když se ráno probudila, shledala k svému úžasu, že vidí – zatím jen na jedno oko, ale ono i jedno oko je, abych tak řekl, veliký krok do světa. Byla tím tak překvapena, že vykvikla, a toto památné kviknutí bylo počátkem psí řeči, která se jmenuje štěkání. Dnes už Dášeňka umí nejenom mluvit, nýbrž i nadávat a pouštět hrůzu; ale tehdy to jen tak vyjeklo, jak když nůž sjede po talíři.

Sazba na osu

tato úprava odstavce se používá k sazbě veršů a k sazbě textů menšího rozsahu (nejčastěji) v akcidenčních tiskovinách (vizitky, plakáty...). Oba okraje řádku jsou volné, opět platí, že delší odstavce zarovnané na osu jsou náročnější na čtení.

Toho dne, kdy Dášeňka slavila desítidenní výročí svého života, potkala ji první velká událost: když se ráno probudila, shledala k svému úžasu, že vidí – zatím jen na jedno oko, ale ono i jedno oko je, abych tak řekl, veliký krok do světa. Byla tím tak překvapena, že vykvikla, a toto památné kviknutí bylo počátkem psí řeči, která se jmenuje štěkání. Dnes už Dášeňka umí nejenom mluvit, nýbrž i nadávat a pouštět hrůzu; ale tehdy to jen tak vyjeklo, jak když nůž sjede po talíři.

nejpoužívanější a pro dlouhé souvislé texty nevhodnější odstavcové zarovnání. Oba okraje řádku jsou zarovnané, všechny řádky jsou stejně dlouhé (výjimku může tvořit první a poslední řádek odstavce).

Při sazbě do bloku je třeba volit vhodnou velikost písma vzhledem k šířce řádku (tedy raději menší), neboť pro dosažení shodné délky řádků upravuje sazební algoritmus mezislovní mezery a některé řádky mohou být hůře čitelné a hrozí vznik tzv. řek.

Riziko vzniku řek a příliš „děravých“ řádků můžeme snížit tím, že budeme v dokumentu dělit slova. To ovšem přináší další potenciální rizika...

Toho dne, kdy Dášeňka slavila desítidenní výročí svého života, potkala ji první velká událost: když se ráno probudila, shledala k svému úžasu, že vidí – zatím jen na jedno oko, ale ono i jedno oko je, abych tak řekl, veliký krok do světa. Byla tím tak překvapena, že vykvikla, a toto památné kviknutí bylo počátkem psí řeči, která se jmenuje štěkání. Dnes už Dášeňka umí nejenom mluvit, nýbrž i nadávat a pouštět hrůzu; ale tehdy to jen tak vyjeklo, jak když nůž sjeđe po talíři.

Toho dne, kdy Dášeňka slavila desítidenní výročí svého života, potkala ji první velká událost: když se ráno probudila, shledala k svému úžasu, že vidí – zatím jen na jedno oko je, abych tak řekl, veliký krok do světa.

Nevhodně zarovnaný odstavec s ukázkou řeky